

Jaume Damians. Pensament polític i realitat econòmica entre 1599 i 1630

Oriol Junqueras i Vies

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament d'Història Moderna i Contemporània
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Resum

Durant les tres primeres dècades del segle XVII, Jaume Damians és un mercader que construeix una important xarxa comercial a la Mediterrània. Entre 1626 i 1632 té un paper protagonista en les negociacions de les institucions catalanes amb la Monarquia i el 1640-1641 és cap de la Junta de Defensa de Barcelona. Així, a través de la seva figura, aquest article intenta aproximar-se a les relacions existents entre l'evolució de la realitat econòmica, el pensament econòmic i les actituds polítiques a la Catalunya anterior a la revolució de 1640.

Paraules clau: Catalunya, segle XVII, història econòmica, pensament econòmic, Jaume Damians.

Resumen. *Jaume Damians. Pensamiento político y realidad económica entre 1599 y 1630*

Durante las tres primeras décadas del siglo XVII, Jaume Damians es un mercader que construye una importante red comercial en el Mediterráneo. Entre 1626 y 1632 tiene un papel protagonista en las negociaciones de las instituciones catalanas con la Monarquía y en 1640-1641 encabeza la Junta de Defensa de Barcelona. Así, a través de su figura, este artículo intenta aproximarse a las relaciones existentes entre evolución de la realidad económica, el pensamiento económico y las actitudes políticas en la Cataluña anterior a la revolución de 1640.

Palabras clave: Cataluña, siglo XVII, historia económica, pensamiento económico, Jaume Damians.

Abstract. *Jaume Damians. Political thought and economical reality between 1599 and 1630*

Jaume Damians was a merchant that built an important commercial net in the Mediterranean during the three first decades of the Seventeenth century. He was a protagonist in the negotiations between the Catalan institutions and the Spanish monarchy between 1626 and 1632 and he was a member of a military junta for the defence of Barcelona in 1640 and 1641. Through his figure, Oriol Junqueras describes the nexus between economical reality, economical thought and political attitudes in Catalonia before 1640.

Key words: Catalonia, Seventeenth Century, economical thought, economical history, Jaume Damians.

Sumari

El fracàs de les inconcluses Corts de 1626 tingué conseqüències força negatives per a amplis sectors econòmics de Catalunya. Evidentment, la crisi no s'havia iniciat pas el 1626. Els seus símptomes eren prou clars des d'alguns lustres enrere; encara que amb intensitats i cronologies diverses per a cada sector. Els projectes presentats a les Corts (entre els quals destacava la proposta d'Olivares de crear una gran companyia comercial) eren intents per respondre als efectes d'una crisi que afectava tot Europa i que, a Catalunya, ja havia generat una polèmica pública molt apassionada sis anys abans. En efecte, el 1620, la decisió del Consell de Cent d'adoptar fortes mesures proteccionistes (tendents a reduir la presència de comerciants i productes estrangers a la ciutat) ja havia provocat un debat intens, amb la publicació de diversos memorials. D'una banda, Jaume Càncer, Jaume Dalmau i Narcís de Peralta havien escrit en favor de les mesures proteccionistes adoptades pel municipi barceloní; mentre que, d'altra banda, Francesc Soler s'havia erigit en defensor de les posicions més lliurecanvistes.

Escrivien aquests autors expressant les seves pròpies conviccions o ho feien com a simples «professionals de la ploma» per encàrrec d'algun grup econòmic? Quines eren les vinculacions dels autors amb les propostes que defensaven en els seus memorials? Fins a quin punt eren sincers en la valoració de les realitats econòmiques i socials que describien? Malauradament, en bona mesura, encara es tracta de preguntes sense resposta. I, precisament, la intenció d'aquest article és la de fer una primeríssima aproximació a la resposta d'aquestes preguntes en el cas d'un personatge que el 1630 va escriure un memorial d'aquesta mena: Jaume Damians.

Una data que no sembla gens casual. El 1630, es van produir diversos esdeveniments que confirmaven la divergència entre l'economia catalana i la política de la Monarquia hispànica. És l'any en què es tornen a trencar les negociacions entre l'oligarquia barcelonina i Olivares per crear una companyia de comerç. També és l'any en el qual el Consell de Cent respon amb els seus propis mecanismes a la revaluació francesa de les monedes d'or, sense esperar res de la política monetària de Madrid; una política que ja havia causat el caos monetari 1614-1617. I, a més, el 1630 és l'any en què una comissió formada per representants del Consell Reial, la Generalitat i el Consell de Cent recomanen l'aplicació de mesures proteccionistes que no es van aplicar.

Les negociacions de 1626 a 1630

El fet de no concloure les Corts de 1626 va impedir l'adopció de mesures proteccionistes, com les que —en aquell context de crisi general i persistent— estaven

adoptant o ja havien adoptat tots els veïns de Catalunya. El desacord polític repercutia directament i de manera força negativa sobre la situació econòmica del país. Fins a quin punt el malestar econòmic —que els catalans podien atribuir, almenys parcialment, al monarca i als seus ministres— acabaria influïnt en la definitiva ruptura política de 1640? Fins a quin punt, les dificultats econòmiques eren usades com un instrument de xantatge per part d'Olivares per obtenir la submissió política dels diferents grups socials catalans? L'acceptació de la *Unión de Armas* era el preu que les oligarquies catalanes havien de pagar per obtenir la protecció legal dels seus interessos econòmics?

Durant les Corts de 1626, Olivares es va reunir amb representants d'aquestes oligarquies, encapçalats per un conseller de la ciutat i un cònsol (Vilar, 1962, II, p. 315). Jaume Damians era un dels representants catalans (Carrera i Pujal, 1946, I, p. 400). Potser, un dels més influents, atesa la seva experiència, l'extensió de la seva xarxa clientelar i el volum dels seus negocis, ja que com a mínim des del 1610 estava girant en lletres de canvi entre 15.000 i 25.000 escuts anuals, a través d'una xarxa de socis i parents, que (amb centre a Barcelona i Gènova) s'extenia per Madrid, València, Saragossa, Lió, Milà, Roma, Nàpols i Palerm¹.

Segons Pierre Vilar:

En ocasió de les Corts de 1626, (Olivares) reuneix a Barcelona, a la cel·la del P. Salazar, representants dels grups econòmics regionals, amb un cònsol i un conseller davant d'ells. Els fou presentat el projecte d'una «Companyia», destinada a aixecar el comerç mediterrani —amb Itàlia i Llevant— i a lluitar per això, contra l'intermediari marsellès, esdevingut necessari, i també ruïnós. Dos representants del «Comerç» barceloní són enviats a Madrid per estudiar aquest projecte de companyia «a l'holandesa». Hi són encara el 1629, i és senyal que l'organització no progressa gens. El 1629 és un mal any. El periatge no ha donat res. El Consolat crida els seus representants (Vilar, 1962, II, p. 315-316).

En realitat, però, sembla que aquests dos representants no foren enviats a Madrid el 1626, sino el mes de febrer del mateix 1629 (Carrera i Pujal, 1946, I, p. 40), quan el virrei va escriure al Consolat de Mar afirmant que el rei desitjava que fossin enviats a Madrid dos representants per tractar sobre la necessitat de «formar compañías de comercio, por la experiencia que se tiene de lo que han adelantado con él la potencia los rebeldes de Holanda...» (Capmany, 1779-1792, IV, Apèndix, p. 89-92). Però, en qualsevol cas, el més significatiu és que, novament, un dels dos escollits va ser Jaume Damians. Tot i que en aquesta ocasió hi renuncià, i va ser substituït per Rafael Roure (Carrera i Pujal, 1946, I, p. 400).

L'estada durant un any dels dos representants barcelonins a Madrid no fou gens fructífera. El març de 1630, el Consolat els va ordenar que tornessin (Carrera i Pujal, 1946, I, p. 401). La conflictivitat política entre la monarquia i les institucions catalanes tornava a impedir l'adopció de mesures destinades a protegir el sector secundari de l'economia del país? Era factible l'adopció de mesures eficaces? La crisi afectava per igual tots els països de la Mediterrània?

1. Arxiu del Palau Requesens, manuscrits 223, 224 i 225.

La crisi era general; però, Castella (Carrera i Pujal, 1946, I, p. 395-397) i, des de 1626, Aragó² i València (Vilar, 1962, II, p. 320) disposaven de mesures proteccionistes contra l'entrada de productes estrangers (incloses, evidentment, les manufactures catalanes). Catalunya era l'únic espai econòmic de la Mediterrània occidental on no s'havia elaborat cap mesura legislativa destinada a protegir la seva economia; i no se'n podia adoptar cap fins que el rei convoqués i conclogués unes Corts. Les últimes eren les de 1599, quan l'espectre de la crisi encara no havia fet la seva aparició: a la dècada de 1620, per a Catalunya no hi van haver mecanismes legals favorables. Sembla prou clar que aquest és el preu que havia de pagar per la seva negativa a acceptar la *Unión de Armas* i la política d'Olivares en general.

La política monetària

Però, a més, les conseqüències de la ruptura política sobre l'economia catalana es poden detectar en molts altres aspectes. A principis de 1630, França va revaloritzar l'or, i les monedes d'aquest metall van començar a fugir de Catalunya (Vilar, 1962, II, p. 344-345), amenaçant amb l'espectre d'una nova crisi monetària com la que s'havia produït en els tres primers lustres del segle. Un daltabaix monetari que havia causat la ruïna de molts negocis de la ciutat i la pèrdua de mercats tradicionals com el palermità³, tal com veiem reflectit explícitament en la documentació comercial de la família Damians⁴.

Així, per exemple, el juliol de 1615, després d'haver venut un carregament de teixits a Palerm per valor de 1.822,14 escuts, Jaume Damians i Josep Berart es queixaven que hi havien sortit perdent, a causa de la desvalorització de la moneda i la consegüent inflació dels preus, que s'havia produït a Catalunya. Tal com afirmaven ells mateixos: «A Barcelona hi ha falta de diner a causa dels rumpiments (monetaris) que en ella hi ha hagut, mirant això, el preu de la roba està molt alt. [...] Cal pendre paciència [...] Quan els preus baixaran, tornarem a provar sort amb nous carragaments»⁵. El 1615 és l'any de la fallida dels bancs privats de Barcelona (Vilar, 1962, II, p. 335). El testimoni de Damians i Berart ens convida a plantejar-nos la pregunta següent: fins a quin punt la crisi general del sector llaner fou agreujada, a Catalunya, per una política monetària incoherent? Incoherència deguda, fins a 1614, a l'egoisme de les classes privilegiades catalanes i, entre 1614 i 1617, a la despreocupació de la Cort.

Sembla clar que a les dues primeres dècades del segle xvii la crisi econòmica començava a ser força general. Afectava tots els països de la Mediterrània. A Castella, per exemple, ja s'arrossegava des de feia molt de temps. Però, tal com hem afirmat, la crisi té cronologies i intensitats diferents. Les mesures monetà-

2. JAUME DAMIANS en fa una menció explícita en el seu memorial de 1630 (Biblioteca de Catalunya, «Col·lecció Bonsoms», vol. 42, número 5.404, foli 53).
3. Narcís de PERALTA, *Memorial en favor de la ordinación hecha por la Ciudad de Barcelona...*, foli 106.
4. Arxiu del Palau Requesens, manuscrits 216 i 223.
5. Arxiu del Palau Requesens, manuscrit 223, p. 1.

ries —en el conjunt d'unes polítiques econòmiques més àmplies— podien agreujar-la o pal·liar-la. A principis del segle XVII, la febre devaluadora de la moneda s'havia estès per tot Europa. Però, a Catalunya, els partidaris d'una moneda forta eren molt poderosos. No hi ha cap dubte que l'estabilitat monetària té aspectes positius; però, quan tots els espais monetaris competidors devaluen les seves monedes, l'estabilitat acaba escanyant l'economia productiva i només beneficia els grans importadors i els rendistes. Això és precisament el que succeí a la Catalunya dels tres primers lustres del segle XVII. Els grans mercaders dedicats a la importació compraven amb moneda forta productes estrangers cada cop més baratos; i els rendistes mantenien el valor de les seves rendes. Per contra, els estrangers havien de pagar els productes artesanals catalans cada vegada més cars. La crisi del sector de la llana no va consistir tan sols en una emigració de les activitats productives des de la ciutat cap al camp⁶. No estem només al davant d'una simple qüestió de resistència gremial que imposava uns costos laborals no competitius⁷. També va ser conseqüència d'una política monetària incorrecta, que només afavoria l'oligarquia financera i els importadors de manufactures. El clan dels Damians-Berart-Bru-Carreras que girava al voltant de Jaume Damians n'és una prova evident⁸. Els vaixells inundaven Catalunya de productes artesanals i de cereals estrangers, comprats a bon preu amb moneda forta. Potser no és casual que Francesc Gilabert escrivís la seva gran obra⁹ el 1616, en el moment culminant del desordre monetari català. El 1615, el Consell Reial només citava tres productes (draps, ferro i fruita seca) entre les exportacions catalanes¹⁰; i, el 1617, J. F. Rossell es llançava als peus de Lerma suplicant-li la devaluació de la moneda de plata, tot gemegant: «Barcelona se pierde, Catalunya se acaba» (Vilar, 1962, II, p. 342).

Gilabert era el primer representant dels terratinents cerealistes que demana una política proteccionista global per a tots els sectors econòmics catalans. Fins a aquell moment, els seus antecessors havien defensat un lliurecanvisme radical que els permetia exportar els seus cereals a bon preu. L'obra de Gilabert és un símptoma evident que la crisi no era tan sols una crisi de les manufactures tèxtils urbanes. És

6. Idea ja insinuada per Jaume Damians en el seu memorial de 1630 (Biblioteca de Catalunya, «Col·lecció Bonsoms», vol. 42, número 5.404).

7. Hem de recordar que els sectors drapers urbans que resisteixen millor la crisi són els que produeixen els productes de major qualitat, on els costos salarials són precisament més alts. Com, per exemple, els «draps grisos» de Perpinyà o les estameres de Reus, Valls i Alcover (Vilar, 1962, II, p. 318-319).

8. Arxiu del Palau Requesens, manuscrits 223, 224 i 225.

9. Francesc de GILABERT, *Discursos sobre la calidad del Principado de Cataluña*, 1616.

10. Pierre VILAR, 1962, II, p. 342. Productes que, a més, estaven en franca decadència, per exemple, en el mercat palermità; (Narcís de PERALTA, *Memorial en favor de la ordinación hecha por la Ciudad de Barcelona*..., foli 106) o (en una carta comercial de Jaume Damians i Josep Berart a Arxiu del Palau Requesens, manuscrit 223, p. 1). Encara que, probablement, també és cert que alguns mercaders catalans devien conservar contactes i xarxes comercials que els permetien actuar com a intermediaris entre països tercers. Aquest seria el cas, per exemple, del clan dels Damians que el mateix any 1615 reexporta grans quantitats de seda valenciana en brut cap al nord d'Itàlia (Arxiu del Palau Requesens, manuscrit 223).

evident que, en part, existia un problema de política monetària que afectava tota l'economia del país¹¹.

Estem davant una repetició de la crisi baixmedieval? Però, si és així, en el municipi barceloní del segle XVII (aristocratitzat per Ferran II a finals del segle XV i principis del XVI), on és la *Busca* de mitjans del segle XV? En els memorials de 1620? En la reparació, el 1641, de la figura del sisè conseller en el Consell de Cent¹²?

En qualsevol cas, durant els primers anys de crisi, la política de mantenir una moneda forta és fruit de la miopia d'una oligarquia encegada pels seus egoismes de classe. Però, quan el 1613 les institucions catalanes consensuen la necessitat d'una devaluació urgent, la Monarquia se'n desentén. Si estem davant una repetició de la crisi del segle XV, es posa de manifest que la Cort madrilenya de Felip III estava tant o més lluny que la napolitana d'Alfons el Magnànim. A finals de 1614, Rafael Franch (ambaixador del Consell de Cent a Madrid) escrivia «tracten-nos así com a negres [...] té lo negoci gent que no ens volen bé, no se entenen» (Vilar, 1962, II, p. 358).

El 1614, el virrei va autoritzar la devaluació de la moneda d'or; però va afirmar que per la de plata s'havia d'esperar l'ordre corresponent de Madrid (Vilar, 1962, II, p. 337). Durant quatre anys, els ambaixadors catalans van suplicar, a la Cort, la devaluació de les sobrevaluades monedes de plata catalanes; perquè, tan bon punt s'encunyaven, desapareixien del Principat. Quan, finalment, el 1617, Madrid va donar l'autorització, la devaluació ja era innecessària, perquè l'equilibri del mercat havia tornat a canviar (Vilar, 1962, II, p. 342-343). Quatre anys de negociacions vanes que havien desprotegit l'economia catalana. La crisi monetària havia acabat desapareixent tota sola; però, havia tingut temps més que suficient per contribuir a la destrucció de les xarxes comercials catalanes. El 1618, el Consolat de Mar denunciava que hi havien més corredors d'orella que abans, perquè s'importaven més mercaderies que mai (Carrera i Pujal, 1946, I, p. 393). El 1620, el Consell de Cent va intentar adoptar mesures proteccionistes, contradient la seva política tradicional de les dues últimes dècades. Un símptoma prou clar de les dificultats del moment. Aquell mateix any, apareixien els memorials de Jaume Càncer, Jaume Dalmau i Narcís de Peralta.

Per tant, quan a principis de 1630 França va revaloritzar el valor nominal de l'or, el municipi barceloní —en el qual Jaume Damians era conseller— va decidir no lluitar contra les forces del mercat. En lloc d'intentar augmentar les emissions

11. Tot i que també és cert que, segons Pierre Vilar (1962, II, p. 346), es mantenen alts volums d'exportació per als productes agraris com el blat. Encara que potser seria més correcte referir-se tan sols a aquells productes que per les seves característiques edafològiques i climàtiques no pateixen gaire competència exterior com la fruita seca, el vi, l'oli i la seda. Els tres primers ja citats pel mateix Pierre Vilar (1962, II, p. 346) i el darrer citat pels memorials dels torcedors de seda i pel de Jaume Damians de 1630.
12. Una aspiració que ja havia estat expressada a Felip II a les Corts de 1585 (Carrera i Pujal, 1946, I, p. 142-143). Quan, en paraules de Pierre Vilar «hom ja no sent més, en la política econòmica de la Ciutat i del Principat, la interferència dels interessos purament comercials i especulatius; en el mateix municipi barceloní, es dibuixa una tendència favorable a la menestralia, hom demana al seu reforçament a l'alt Consell» (Pierre Vilar, 1962, II, p. 260).

de monedes d'or o d'intentar retenir-les a l'interior del Principat, opta per suspendre les encunyacions de trentins d'or, substituint-los per moneda de plata (Vilar, 1962, II, p. 344-345). Si les súpriques a Madrid no havien servit per res entre 1614 i 1617, de què haurien servit el 1630, en plena crisi institucional?

La lluita per l'opinió pública

Simultàniament, una comissió (formada per representants del Reial Consell, de la Diputació i del Consell de Cent) va recomanar l'adopció de mesures prohibicionistes contra el consum de teixits fabricats fora de Catalunya (Carrera i Pujal, 1946, I, p. 401). En aquest cas, els membres del Reial Consell (els «homes del rei a Catalunya») actuaven conjuntament amb els representants de les anomenades «institucions de la Terra»; però, aquest acord aparent no podia ser d'aplicació general per a tot el Principat perquè hauria d'haver estat aprovat en Corts. Altre cop, les conseqüències de la desavinença política es tornaven a posar de manifest. El Consell de Cent només tenia jurisdicció per aplicar l'acord a Barcelona. I, quina eficàcia tindria prohibir als barcelonins de portar roba francesa, si aquesta podria ser adquirida sense cap obstacle per tots els altres catalans?

Els consellers van renunciar a l'aplicació de la mesura (Carrera i Pujal, 1946, I, p. 401). Si l'acord polític no era factible perquè no es convocava l'organisme que l'hauria d'haver adoptat (les Corts), s'imposava el recurs a una via política alternativa; calia guanyar la batalla de l'opinió pública. Era el mateix que estava succeint en el camp jurídicopolític, després del fracàs de les Corts de 1626. Tal com ha afirmat recentment Joan Lluís Palos, «al capdavant, la impressió dels textos on es reflectia la posició de la Diputació en els seus conflictes amb l'administració reial havia esdevingut un important medi de mobilització social i política» (Palos, 1997, p. 77). Segons Eva Serra, la impressió dels dictàmens de la Generalitat i del Consell de Cent va permetre, als sectors socials més actius, l'adquisició i l'ús de conceptes propis del dret públic (Serra, 1991). És probable que succeís quelcom similar amb els conceptes econòmics, els quals, a més, són molt més presents en la vida quotidiana d'amplis sectors de la societat.

És en aquest context on cal interpretar l'aparició de tres memorials: el de la confraria dels velluters, el de la confraria dels torcedors de seda i el de Jaume Damians. En aquest darrer memorial el seu autor reclamava la prohibició total a l'entrada al Principat i comtats de roba estrangera de llana o de seda; i recordava que aquesta mesura havia estat aprovada a les Corts aragoneses de 1626 i que, a Catalunya, no va poder ser adoptada pel fet de quedar inconcluses les Corts d'aquell mateix any¹³. La responsabilitat de la Monarquia en la crisi econòmica que afecta Catalunya hi apareix força clara, encara que mai s'expliciti directament.

Així, el mateix Jaume Damians, que havia estat escollit en dues ocasions (1626 i 1629) per negociar amb els representants reials, va decidir de participar en la batalla per l'opinió pública de 1630.

Jaume Damians. Negocis privats i posicionaments públics

Així, doncs, el 1630 van aparèixer el memorial de la confraria dels velluters (és a dir, artesans i menestrals dedicats a la fabricació de brocats i damasquins de seda), el memorial de la confraria dels torcedors de seda i el memorial de Jaume Damians (un personatge que era conseller de la ciutat i un mercader força vinculat al sector de la seda). Per què tanta seda? El 1620, durant l'anterior onada de memorials dedicats a la situació econòmica catalana, Jaume Càncer, Jaume Dalmau i Narcís de Peralta —d'una banda— i Francesc Soler —de l'altra— havien fet referència, fonamentalment, als teixits de llana. El 1630, per contra, és el torn de la seda. Què havia passat entre 1620 i 1630? Per què es mobilitzen sectors econòmics i personatges diferents? Doncs, perquè el 1619, a Barcelona, mentre la llana s'enfonsava, es fundava la confraria dels torcedors de seda, perquè el sector estava en expansió (Carrera i Pujal, 1946, II, p. 170). Per contra, onze anys després, en el seu memorial de 1630, aquesta mateixa confraria es lamentava que en poc temps el nombre de mestres torcedors s'havia reduït de 70 a 20 (Vilar, 1962, II, p. 318).

La crisi econòmica té cronologies i intensitats diverses per a cada sector econòmic i per a cada espai geogràfic. Per a alguns sectors econòmics d'alguns territoris mediterranis, com la indústria llanera de la Itàlia septentrional, la crisi s'havia produït cinquanta anys enrere. I la crisi d'uns sectors i d'uns espais econòmics determinats podia coincidir —i, fins i tot, provocar o ser provocada— amb l'expansió d'altres sectors i d'altres espais. En efecte, a la segona meitat del cinc-cents, a Itàlia, en coincidència amb la decadència de la indústria llanera, es va produir un creixement extraordinari en el sector de la seda. En aquesta línia, podríem citar els casos de Como o Pavia on la producció de seda s'havia introduït a mitjans de segle XVI; experimentant un creixement espectacular durant les cinc dècades següents. Potser, el moment culminant d'aquesta expansió se situa, aproximadament, en la penúltima dècada del segle. En efecte, tant sols entre 1580 i 1590, la producció milanesa es va multiplicar per dos. I això que el punt de partida ja era molt elevat, ja que, en la primera d'aquestes dates, la seda ja representava un 15% de tot el sector secundari de l'estat de Milà (Malanima, 1982, p. 81-82). Quelcom similar succeeix a Màntua entre 1578 i 1590. Un èxit de la seda que es va estendre a moltes altres ciutats de la vall del Po; incloent Venècia, Vercelli, Verona, Trieste, Bolonya, Màntua, Gorizia, Reggio Emilia, Mòdena i Udine (Malanima, 1982, p. 82-83). I, evidentment, a una ciutat com Gènova, que —actuant com a port en el Mediterrani occidental de tota aquesta regió— no podia quedar fora d'aquest procés i que, en efecte, va experimentar un fort creixement, especialment durant el tercer quart del segle XVI¹⁴.

Una crisi llanera i una expansió de la seda que a Catalunya es va produir de forma paral·lela a l'Itàlia del nord, però amb algunes dècades de retard. Primer en el centre del sistema econòmic mediterrani i, més tard, a la seva perifèria. A Catalunya, la crisi llanera no es va produir fins a les dues primeres dècades del segle XVII; mentre,

14. Al centre i al sud de la península itàlica, la situació no era gaire diferent amb casos com Pisa, Lucca, Florència, Nàpols, Reggio Calabria, Catanzaro, Cosenza, Messina o Palerm (Malanima, 1982).

simultàniament, el sector de la seda es beneficiava de l'impuls de les ciutats padanes. Ciutats que exportaven a Hongria, a Polònia, a Alemanya, a Holanda, a Anglaterra i, sobretot, a França (Malanima, 1982, p. 82-83). No és difícil, doncs, entendre que despertessin l'interès dels comerciants catalans per actuar d'intermediaris entre els productes semielaborats barcelonins i la seda en brut de València, de les riberes de l'Ebre i del Segrià, d'una banda, i els artesans italians, de l'altra. Precisament, en aquest negoci hi trobem els membres de la família Damians¹⁵.

Així, per exemple, l'octubre de 1615, mentre un germà de Jaume Damians comprava seda en brut a València, el seu soci Josep Berart marxava cap a les fires de Milà i de Venècia, passant per Gènova, ciutat on va fer efectiva una lletra de canvi firmada per Damians per valor de 2.000 escuts¹⁶; i on, a més, disposava de diversos crèdits oberts pel mateix Damians amb diferents banquers de la ciutat¹⁷. El novembre d'aquell mateix any de 1615, Gaspar Carreras (cunyat de Jaume Damians) negociava a Lió i enviava les lletres de canvi que cobrava a Gènova¹⁸. Allí, Pobla i Cànoves (els agents permanents de Jaume Damians en aquella ciutat) les havien de fer efectives a la pròxima fira de Reis, posant els diners a disposició de Josep Berart, el qual, aquell mateix mes de novembre de 1615, tancava a Cuneo (en plena Vall Padana) la venda d'una partida de seda en brut valenciana¹⁹. Mig any més tard, el maig de 1617, Jaume Damians enviava un altre dels seus cunyats, Jaume Bru, a comprar totes les bales de seda en brut que pogués carregar en dos vaixells, que s'esperaven al port del Grau per portar-les a Gènova²⁰. Tres mesos més tard, el juliol de 1617, els senyors Roure i Darder (agents de Jaume Damians a València) adquirien una nova partida de seda en brut per valor d'unes 4.000 lliures més, per enviar-la també cap a Gènova²¹.

Conjunt espectacular de negocis vinculats amb la seda, acompanyats, a més, per concessió de crèdits i compres dels drets a percebre diversos tipus de rendes²². Tot plegat, ben lluny de la terrible crisi que afectava els sectors llaners urbans de Catalunya. Quan les exportacions al mercat sicilià van deixar de ser profitoses, els Damians van concentrar les seves inversions en sectors més rendibles²³. Per què haurien d'haver compartit les preocupacions expressades per Jaume Càncer, Jaume Dalmau i Narcís de Peralta el 1620? Ben al contrari, Jaume Damians formava part d'aquell grup de grans comerciants que s'enriquien amb la ruïna dels teixidors de llana urbans, important teixits de llana acabats²⁴. Els mateixos grans comerciants

15. Arxiu del Palau Requesens, manuscrits 223, 224 i 225.

16. Arxiu del Palau Requesens, manuscrit 223, p. 6-7.

17. Arxiu del Palau Requesens, manuscrit 223.

18. Arxiu del Palau Requesens, manuscrit 223, p. 11.

19. Arxiu del Palau Requesens, manuscrit 223, p. 11-12.

20. Arxiu del Palau Requesens, manuscrit 223, p. 21-29 i 31-32.

21. Arxiu del Palau Requesens, manuscrit 223, p. 33-34.

22. Arxiu del Palau Requesens, manuscrit 223, p. 6 i 9-11.

23. Arxiu del Palau Requesens, manuscrit 223, p. 1.

24. Arxiu del Palau Requesens, manuscrit 223, p. 26-28. Encara que també és cert que com qualsevol home de negocis no menyspreava mai la possibilitat de guanyar diners i quan li era possible també exportava teixits de llana catalans cap a l'exterior (Arxiu del Palau Requesens, manuscrit 223, p. 1).

que, aquell any 1620, protestaven pel dret del 5% que el Consell de Cent acabava d'establir sobre el comerç estranger (Carrera i Pujal, 1946, I, p. 390-391) i que s'oposaren que fos ulteriorment augmentat fins al 10% (Vilar, 1962, II, p. 319).

Mentre que —per contra— el 1626, el 1629 i el 1630, quan Damians liderava l'oligarquia comercial barcelonina, la crisi afectava intensament el sector de la seda, no només a Catalunya, sinó també al nord d'Itàlia²⁵. En un moment, doncs, on era tot el sector manufacturer dels països mediterranis el que s'ensorrava. El 1630, no semblava que quedessin sectors refugi on diversificar els riscos i cercar inversions alternatives²⁶. El 1630, els grans comerciants i financers van començar a compartir, almenys verbalment, les preocupacions d'artesans i menestrals. El mateix Jaume Damians, que entre 1615 i 1620 —en plena eufòria de la seda— semblava haver-se despreocupat de l'ensulsiada del sector llaner, el 1630 va fer seus els gemecs dels filadors i dels teixidors de llana²⁷. I, així, denunciava que a Perpinyà dels 300 oficis que hi havia el 1600, només en quedaven 30; i, a Girona, en aquest mateix període havien passat de 500 a 100²⁸.

La política proteccionista de les Corts de 1599

Així, doncs, com a mínim fins que la progressiva generalització de la crisi econòmica del segle XVII no la va afectar directament, cada una de les diferents oligarquies econòmiques catalanes actuava en funció dels seus propis interessos particulars.

Les mesures adoptades per les mateixes Corts catalanes no sempre foren les més adients per protegir les activitats productives i comercials del país. I, a més, en alguna ocasió, sembla que van acabar sent clarament contraproductes. Com, per exemple, quan el 1599, les Corts decidiren cobrar drets a l'exportació de productes tan fonamentals com la fruita seca, els cereals, el vi, l'oli, la pesca fresca i salada, els barrets, el vidre, el ferro, objectes de fusta, teixits de llana, cuïro, suro i, fins i tot, mules (Carrera i Pujal, 1946, I, p. 360). (Unes disposicions que, per exemple, contrastaven clarament amb les mesures sol·licitades en les llunyanes Corts de 1534)²⁹.

25. En un període en el qual, simultàniament, diversos sectors agraris demostraven una vitalitat molt superior. Novament, doncs, és evident que les crisis tenen cronologies i intensitats diferents. No només a Catalunya, sinó a tota la Mediterrània.

26. Recordem que abans de 1620, el dinamisme de l'agricultura comercialitzable sembla haver estat un sector força atractiu per als grans inversors. Pierre Vilar ja va incidir reiteradament en el dinamisme de l'agricultura catalana d'aquest període (1962, II, p. 325-346). I la documentació comercial de Jaume Damians sembla confirmar-ho amb l'obtenció del càrec de prior de Paganell per a un dels seus germans amb l'objectiu de cobrar «els delmes i altres beneficis» de les terres sota la seva jurisdicció, situades a l'oest de Tàrraga (Arxiu del Palau Requesens, manuscrit 223, p. 6).

27. Biblioteca de Catalunya, «Col·lecció Bonsoms», vol. 42, núm. 5404.

28. Biblioteca de Catalunya «Col·lecció Bonsoms», vol. 42, núm. 5404, foli 54.

29. Les Corts de 1534, en lloc d'aplicar taxes a les exportacions catalanes, demanaven la supressió dels aranzels castellans que gravaven els productes catalans que allí s'exportaven i, simultàniament, van defensar la continuïtat dels aranzels que convertien Nàpols i Sicília en mercats protegits per a les exportacions catalanes (Carrera i Pujal, 1946, I, p. 303-315).

Però, allò que a nosaltres ens interessa en aquest moment és que les taxes de 1599 aplicades a l'exportació dels productes catalans, ens mostren els conflictes d'interessos existents en el si de la societat catalana. En efecte, les taxes aprovades per les Corts no foren pas homogènies; i l'aplicació de nivells impositius diferenciats pot ser un reflex de les lluites d'interessos existents entre els diversos grups econòmics i socials catalans. Així mentre la taxa que gravava l'exportació de cereals equivalia a un 20% del seu valor, la que s'aplicava als teixits de llana era, tan sols, d'un 2,5% i la del cuir d'un 5% (Carreras i Pujal, 1946, I, p. 360). D'aquestes dades és fàcil deduir-ne, per exemple, la diferència existent en el pes econòmic i polític entre els productors de blat i els sectors lligats a la producció tèxtil de la llana. Els sectors urbans estaven interessats a dificultar la sortida de cereals, amb l'objectiu que fossin més abundants a l'interior del país, amb un abaratiment consegüent del seu preu. És evident que això servia per disminuir la part de renda que les classes populars destinaven a la subsistència; però perjudicava els productors de cereals, tal com denunciaria amb contundència Francesc Gilabert, el 1616.

A finals del segle XVI, els productors i els exportadors de teixits de llana catalans —en plena eufòria del seu sector— es despreocupaven tant respecte als productors cerealícoles³⁰, com el 1620 ho faran els grans financers i comerciants importadors respecte al sector de la llana³¹.

Conclusió. Realitat econòmica i identitat política

Sembla prou clar, doncs, que, en general, les diverses oligarquies catalanes tan sols es mobilitzaven en funció dels seus interessos privats. No hi va haver una preocupació global per al conjunt de l'economia catalana fins que cada sector concret es va veure afectat per la crisi general. Primer la llana, després la seda. Fins a començaments del segle XVII, el sector llaner —en plena expansió— imposa la seva voluntat a les institucions del país. El poder econòmic es tradueix en poder polític que servia per ampliar i conservar el propi poder econòmic (n'hem vist un exemple ben evident a les Corts de 1599). Finalment, però, quan (a la segona dècada del segle XVII) la crisi general europea va arrossegar la producció dels teixits de llana catalans, va aparèixer una nova elit financera i comercial que disposava de diners líquids per refugiar-se en sectors alternatius (la seda, la terra, els préstecs). El 1620, aquesta elit (en la qual participava el clan dels Damians³²) va abandonar la llana a la seva sort i es va oposar a les mesures proteccionistes adoptades pel Consell de Cent³³. El 1626 i el 1629 és Damians la persona escollida per negociar amb Olivares. Però, a Catalunya, el *boom* de la seda arriba tard i dura poc; amb prou feines una dècada. El 1630, la seda està en plena crisi. Apareixen

30. Per exemple, les resolucions de les Corts de 1599 citades a Jaume Carreras i Pujal, *Historia política y económica de Cataluña...*, vol. I, p. 360.

31. Per exemple, el memorial de Francesc Soler titulat *Memorial en dret en favor dels mercaders forasters sobre la ordenació feta per la Ciutat de Barcelona al primer de Juny de 1620*.

32. Arxiu del Palau Requesens, manuscrit 223.

33. SOLER, Francesc (1620).

els memorials d'aquest sector; i, ara, fan seves les queixes de la llana. És el procés de «solidarització» que ja s'havia produït el 1616, en el cas de Francesc de Gilabert i d'Alentorn.

Quan la crisi s'intensifica, es reforça la idea d'espai econòmic propi. La paràlisi institucional havia impedit l'adopció de noves mesures legislatives des de 1599. La creixent ruptura política amb la Monarquia repercutia sobre tots els sectors socials i econòmics del país. L'any 1630 n'és un exemple excel·lent, amb els seus tres memorials, amb la nova ruptura de les negociacions amb Olivares, amb la política monetària del Consell de Cent, amb la proposta del mateix Consell Reial d'adoptar mesures proteccionistes que no es van poder aplicar perquè no es convocaven Corts. Si la via institucional estava paralitzada, calia guanyar la batalla per l'opinió pública. Tothom feia referència a les mesures polítiques adoptades per Castella, Aragó i València per protegir les seves pròpies economies³⁴. La ruptura entre les institucions catalanes i Madrid impedia fer el mateix a Catalunya, perjudicant el conjunt de l'economia del país.

Fins a quin punt la idea de formar un espai econòmic diferenciat (amb problemes polítics i econòmics específics) va reforçar la identitat col·lectiva dels catalans en el camí cap a la ruptura de 1640? Quantes semblances hi podríem detectar amb el procés que porta des de la reforma fiscal del ministre de finances Fernández Villaverde de 1899 fins a la *Solidaritat Catalana de 1907*, passant pel tancament de caixes, la candidatura dels quatre presidents, els abusos de l'exèrcit als carrers de Barcelona i la *Ley de Jurisdicciones*? En ambdós casos, les dificultats econòmiques catalanes, causades —en part— per les accions o les omissions polítiques del govern central, reforçaren la identitat col·lectiva catalana, provocant les sospites d'un govern que va tolerar les accions il·legals de l'exèrcit aquarterat a Catalunya, fins que es va produir la ruptura política. No hi ha cap dubte que els contextos històrics són absolutament diferents i que, per tant, potser és un paral·lelisme massa atrevit; però tampoc hi ha cap dubte que és un paral·lelisme molt seductor i suggeridor.

Fonts arxivístiques i documentals

A.H.B., *Cartes comunes originals*.

Arxiu del Palau Requesens, manuscrits 216, 223, 224 i 225.

CAPMANY, A. (1779-1792). *Memorias históricas sobre la marina...*

DALMAU, J. (1620). *Memorial a favor de la deliberació que la Ciutat de Barcelona ha feta... sobre lo mayor dret han de pagar les mercaderies que seran de forasters.*

DAMIANS, J. (1630). Biblioteca de Catalunya, Col·lecció Bonsoms, vol. 42, núm. 5.404.

GILABERT, F. (1616). *Discursos sobre la calidad del Principado de Catalunya.*

PERALTA, N. (1620). *Memorial a favor de la ordinació feta per la Ciutat de Barcelona i savi*

Consell de Cent el primer de juny d'aquest any de MDCXX.

SOLER, F. (1620). *Memorial en dret en favor dels mercaders forasters sobre la ordenació feta per la Ciutat de Barcelona al primer de Juny de 1620.*

34. Per exemple, ho recorden els torcedors de seda i Jaume Damians en els seus memorials de 1630.

Bibliografia

- CARRERA I PUJAL, J. (1946). *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVIII*. Barcelona.
- MALANIMA, P. (1982). *L'economia italiana nell'età moderna*. Roma: Editori Riuniti.
- PALOS, J.L. (1997). *Els juristes i la defensa de les Constitucions. Joan Pere Fontanella (1575-1649)*. Vic: Eumo Editorial.
- SERRA, E. (1991). «1640: una revolució política. La implicació de les institucions». A SERRA, E. (ed.). *La revolució catalana de 1640*. Barcelona: Crítica.
- VILAR, P. (1962). *Catalunya dins l'Espanya Moderna*. Barcelona: Edicions 62.